

TOETREDING VAN DE VIER VISEGRADLANDEN TOT DE EU: KOSTEN VOOR HET LANDBOUWBUDGET

Mei 1995

REFERAAT

TOETREDING VAN DE VIER VISEGRADLANDEN TOT DE EU: KOSTEN VOOR HET LANDBOUWBUDGET

Berkum, S. van en I. Terluin

Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO), 1995

Mededeling 524

ISBN 90-5242-286-9

38 p., tab., bijl.

Met behulp van drie scenario's worden inschattingen gemaakt van de kosten van toetreding van de vier Visegradlanden in het jaar 2000 voor het EU-landbouwbudget. Deze scenario's komen tot stand aan de hand van een korte bespreking van verschillende opties die voor het landbouw(prijs)beleid in de betreffende Centraaleuropese landen bestaan. De resultaten van deze berekeningen worden vergeleken met de uitkomsten van enkele andere inschattingen van toetredingskosten.

Landbouwbeleid/GLB/EU/Visegrad/Integratie

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Berkum, S. van

Toetreding van de vier Visegradlanden tot de EU: kosten voor het landbouwbudget / S. van Berkum en I. Terluin. -

Den Haag : Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO). -

Tab. - (Mededeling / Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO) ; no. 524)

ISBN 90-5242-286-9

NUGI 835

Trefw.: landbouwbeleid ; Europese Unie ; toekomst.

Overname van de inhoud toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

INHOUD

	Blz.
WOORD VOORAF	5
1. INLEIDING	7
2. POLITIEKE BESPREKINGEN OVER TOETREDING	8
3. LANDBOUW-ECONOMISCHE SITUATIE IN DE VISEGRADLANDEN	9
4. OPTIES VOOR EEN LANDBOUWPRIJSBELEID	12
5. KOSTEN VAN TOETREDING VOOR HET EU-BUDGET	15
5.1 Uitgangspunten van de scenario's	15
5.2 Berekeningen	17
5.3 Bespreking van de resultaten	18
5.4 Vergelijking met uitkomsten van andere studies	20
6. SLOTBESCHOUWING	23
LITERATUUR	24
BIJLAGEN (tabellen)	27

SIGNE:
EX. NK
E.V.

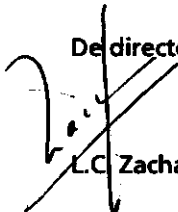
WOORD VOORAF

De Visegradlanden hebben al in de Associatie-akkoorden met de EU in 1991 opgenomen dat zij streven naar toetreding tot de Europese Unie. In april 1994 is door Hongarije en Polen een officieel verzoek tot lidmaatschap van de EU ingediend. Naar verwachting zal er ook op korte termijn zo'n verzoek door Tsjechië en Slowakije worden gedaan. De EU is in principe bereid de landen aan de oostgrens te zijner tijd op te nemen in de Unie, maar stelt zich tegelijkertijd terughoudend op over het tijdstip waarop, en de voorwaarden waaronder dat mogelijk is. Een en ander hangt sterk samen met de politieke en economische ontwikkelingen in de kandidaat-lidstaten in de komende jaren.

Voorts zal er ook binnen de huidige EU nog nagedacht moeten worden over de implicaties van een uitbreiding naar het oosten. Dat het landbouwbeleid van de EU daarbij een centraal discussiepunt zal zijn, spreekt gezien het belang van dit beleidsterrein in de Unie vanzelf. Aan de afstemming van het landbouwbeleid in de EU met dat in de Visegradlanden zal tijdens de onderhandelingen over toetreding ongetwijfeld veel aandacht worden besteed. Die afstemming wordt voornamelijk bepaald door de wijze waarop de EU en de Visegradlanden hun landbouwbeleid in de komende jaren vorm geven. De inrichting van het toekomstige landbouwbeleid kan onder meer afhangen van de omvang van de kosten voor het EU-landbouwbudget, die voortvloeien uit de toepassing van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) in de vier Visegradlanden.

In deze Mededeling wordt ingegaan op een aantal opties die er voor het landbouwprijsbeleid in de Visegradlanden bestaan. Aan de hand van die opties worden drie scenario's geformuleerd. In deze scenario's worden de mogelijke ontwikkelingen van de productie, van het binnenlands verbruik en van de netto-exportpositie van de vier Visegradlanden geschat. Vervolgens worden de kosten voor het EU-landbouwbudget berekend van de toetreding van de vier Visegradlanden tot de EU in 2000. Daarbij wordt verondersteld dat op dat moment het GLB wordt toegepast in die landen. De berekende kosten worden vergeleken met de resultaten van andere studies over de toetredingskosten van de Visegradlanden tot de EU.

Den Haag, mei 1995

De directeur,

L.C. Zachariasse

1. INLEIDING

Landbouwbeleid is een essentieel beleidsterrein van de Europese Unie (EU) en bij elke uitbreiding van de EU leidt de afstemming van het landbouwbeleid tot moeizame onderhandelingen. Nu de uitbreiding van de EU met Oostenrijk, Finland en Zweden rond is, staan de volgende kandidaat-lidstaten al in de rij: de landen in Midden- en Oost-Europa. Voor de Visegradlanden (Hongarije, Polen, Tsjechië en Slowakije) wordt het jaar 2000 genoemd als mogelijk tijdstip voor toetreding. Deze landen verkeren momenteel in een overgangsproces van een planeconomie naar een geleide markteconomie. De inrichting van het landbouwbeleid in deze landen zal in de komende jaren in sterke mate afhangen van de voorwaarden, die worden gesteld aan de integratie van hun landbouwsector onder het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Aangezien het markt- en prijsbeleid (nog steeds) een belangrijk element vormt in het GLB, zal de afstemming van het landbouwbeleid met name gericht zijn op dat onderdeel. De opties voor het te voeren prijsbeleid voor de landbouwsector in de Visegradlanden variëren van geen prijsondersteuning tot prijsondersteuning op het EU-peil. Het niveau van prijsondersteuning beïnvloedt het groeitempo van de landbouwproductie in de Visegradlanden. In deze mededeling zal in het bijzonder aandacht worden besteed aan de kosten van toetreding van de Visegradlanden tot de EU voor het EU-landbouwbudget. Daartoe worden drie scenario's uitgewerkt, die min of meer samenhangen met drie verschillende niveaus van prijsondersteuning.

De opbouw van deze Mededeling is als volgt. In de tweede paragraaf wordt kort verslag gedaan van de stand van zaken ten aanzien van de politieke besprekingen over de toetreding van de Visegradlanden tot de EU. Daarna wordt de landbouw-economische situatie in de Visegradlanden geschetst. In de vierde paragraaf wordt ingegaan op de verschillende opties die er voor het landbouwprijsbeleid bestaan. Ook de gevolgen voor de groei van de landbouwproductie van elk van de opties worden daar behandeld. In paragraaf 5 worden met behulp van drie scenario's schattingen gemaakt van de kosten voor het EU-landbouwbudget van toetreding van de Visegradlanden in het jaar 2000. Deze uitkomsten worden vergeleken met de resultaten van enkele andere schattingen van de toetredingskosten. De Mededeling wordt afgesloten met een aantal concluderende opmerkingen.

2. POLITIEKE BESPREKINGEN OVER TOETREDING

In december 1991 hebben de EU, Polen, Hongarije en Tsjechoslowakije 1) "Europa-Overeenkomsten" ondertekend. In januari 1993 zijn ook dergelijke overeenkomsten tussen de EU, Bulgarije en Roemenië gesloten. De overeenkomsten behelzen samenwerking op verschillende terreinen en het verminderen van handelsbelemmeringen op middellange termijn. Voor de handel in landbouwprodukten zijn afspraken voor een afbraak van invoerrechten en een verhoging van quota gemaakt.

Tijdens de Europese Top in Kopenhagen in juni 1993 werd besloten dat deze zes landen, als zij aan bepaalde politieke en economische voorwaarden voldoen, in principe kunnen toetreden tot de EU. Die voorwaarden betreffen onder meer dat de kandidaat-lidstaten de democratie, de rechtsorde, de mensenrechten en de bescherming van minderheden kunnen garanderen, dat er een functionerende markteconomie bestaat, dat het land in staat moet zijn om de concurrentiedruk in de EU het hoofd te bieden en dat de kandidaat-lidstaat het vermogen heeft om de verplichtingen van het lidmaatschap op zich te nemen (CEG, 1994b:1). In april 1994 hebben Polen en Hongarije officieel een aanvraag voor het EU-lidmaatschap ingediend. Naar verwachting zal er ook op korte termijn een officieel verzoek door Tsjechië en Slowakije worden gedaan, terwijl Bulgarije en Roemenië dit waarschijnlijk pas op een veel later tijdstip zullen doen.

Op de Europese Top van december 1994 in Essen stond de uitbreiding van de EU naar het oosten opnieuw op de agenda. De regeringsleiders van de zes Midden- en Oosteuropese landen waren ook voor deze Top uitgenodigd. Veel concreets heeft de bijeenkomst niet opgeleverd. Geen enkele toezegging is aan de Oosteuropese landen gedaan over wanneer en hoe toetreding kan plaatsvinden. Wel zijn de intenties herhaald dat de samenwerking tussen de Midden-en Oosteuropese landen en de EU op velerlei terrein zal worden geïntensiveerd. De Europese Commissie zal in de eerste helft van 1995 een overzicht uitwerken, waarin de mogelijkheden voor een toekomstig landbouwbeleid in een groter Europa worden verkend. Dit document zal worden ingebracht tijdens de volgende Europese Top in Cannes (Frankrijk) in juni 1995.

---

1) Tsjechoslowakije is op 1 januari 1993 gesplitst in Tsjechië en Slowakije.

3. LANDBOUW-ECONOMISCHE SITUATIE IN DE VISEGRADLANDEN

Uitbreiding van de EU met de Visegradlanden betekent een flinke toename van het aantal inwoners van de Unie. Momenteel wonen 64,5 miljoen mensen in de vier Visegradlanden en 346 miljoen in de EU-12 (tabel 3.1). Door toetreding van Zweden, Finland en Oostenrijk is het inwonertal van de Unie per 1 januari 1995 met zo'n 20 miljoen toegenomen. Landbouw is in de Visegradlanden een belangrijke economische activiteit, zoals blijkt uit het aandeel van de beroepsbevolking dat werkzaam is in deze sector. In Polen is zelfs meer dan een kwart van de beroepsbevolking werkzaam in de landbouw. Ook het aandeel van de landbouw in het bruto-binnenlands produkt is in de Visegradlanden hoger dan in de EU. De werkloosheid in de Visegradlanden (met uitzondering van Tsjechië) ligt boven het niveau van de EU. De inflatie varieerde in 1993 van 20% in Tsjechië tot ruim 35% in Polen. Het inkomensniveau in de Visegradlanden is beduidend lager dan het EU-gemiddelde; in Tsjechië ligt het bruto-binnenlands produkt per inwoner op 45% van het gemiddelde EU-niveau, voor de andere drie landen is het percentage nog lager.

Tabel 3.1 Enkele sociaal-economische gegevens van de Visegradlanden en de EU, 1993

	Polen	Hongarije	Tsjechië	Slowakije	EUR 12
Totale bevolking, mln. a)	38,6	10,3	10,3	5,3	346,2
Agrarische beroepsbevolking als percentage totale beroepsbevolking	26,9	8,1	6,5	10,3	5,8
Aandeel landbouw in bruto-binnenlands produkt, (in %)	6,5	8,9	4,5	5,5	3,1
Groei bruto-binnenlands produkt (in %)	4,0	-1,0	0,0	-4,6	-0,4
Werkloosheid (als percentage van de beroepsbevolking)	15,7	12,1	3,4	14,5	11,3
Inflatie (prijsindex bruto-binnenlands produkt in %)	35,3	21,0	20,0	24,0	3,7
Index bruto-binnenlands produkt per inwoner, EU = 100 (1991)	28	36	45	23	100

a) Voor EUR 12: 1992.

Bronnen: Baldwin, 1994; CEG, 1994a en OECD 1994a.

Sinds de ineenstorting van het communistische systeem in 1989 bevinden de Visegradlanden zich in een overgangproces van een planeconomie

naar een geleide markteconomie. De problemen die dit proces voor de agrarische sector met zich meebrengt, zijn onder meer (NFU, 1994:7-8):

- (a) de daling van de binnenlandse vraag naar landbouwprodukten (door het wegvallen van consumentensubsidies, een grote vraag naar westerse produkten en inkomensdaling);
- (b) het verlies van buitenlandse afzetmarkten (voormalige Sovjet-Unie en andere COMECON-landen);
- (c) de hoge inflatie en de wisselkoersinstabiliteit;
- (d) de ruilvoetverslechtering (prijzen van produktiemiddelen stijgen relatief sneller dan opbrengstprijzen);
- (e) de privatisering van land en de slecht functionerende grondmarkt
- (f) het gebrek aan investeringen;
- (g) de landbouwbedrijven (met uitzondering van Polen) zijn te groot om efficiënt te kunnen produceren;
- (h) de verborgen werkloosheid (afvloeiing arbeidssurplus is moeilijk door de economische recessie);
- (i) een slecht functionerende toeleverende en verwerkende industrie.

Door al deze problemen is de landbouwsector in de Visegradlanden danig in het slop geraakt. Dit is onder meer af te leiden uit de produktieontwikkelingen. Sinds de politieke en economische omwentelingen is de agrarische produktie in de vier Visegradlanden afgenomen (tabel 3.2). De daling die zich in 1990 aftekende, zette in 1991 en 1992 in versterkte mate door. In 1993 was de inkrimping van de landbouwproduktie minder groot. Dit kwam vooral door de wat gunstiger ontwikkeling van de plantaardige produktie; de dierlijke produktie daalde verder. In Polen steeg de landbouwproduktie in 1993, maar voor de regio als geheel verminderde de produktie voor het vierde jaar in successie. Voor 1994 wordt voor elk van de landen een groei van de produktie verwacht, variërend van 2% in Polen tot 5% in Slowakije (OECD, 1994b).

Tabel 3.2 Ontwikkeling van de landbouwproduktie in de Visegradlanden (gemiddelde jaarlijkse groei in %)

	Bruto-landbouwproduktie					Plantaardige produkten 1993	Dierlijke produkten 1993
	1981-85	1986-90	1991	1992	1993		
Polen	2,1	0,6	-1,6	-12,8	2,2	20,0	-12,0
Tsjechië	2,0	0,4	-8,9	-12,1	-0,8	6,4	-6,1
Slowakije	1,2	0,3	-7,4	-13,9	-7	-7	-7
Hongarije	0,7	-0,4	-6,2	-20,0	-6,0	-4	-9

Bron: OECD, 1994b.

De toetreding van de Visegradlanden betekent een flinke uitbreiding van landbouwareaal in de EU. In 1993 was het akker- en tuinbouwareaal in

de Visegradlanden circa 35% van het areaal in de EU-12. Het areaal aardappelen was maar liefst 130% van dat in de Unie. Ook de omvang van de vee­stapel zal behoorlijk toenemen: het aantal melkkoeien in de Visegradlanden bedroeg in 1993 zo'n 25% en de varkensstapel 30% van het aantal dieren in de EU-12. In tabel 3.3 wordt de produktie in de Visegradlanden vergeleken met die in de EU. De aardappelproduktie springt eruit: de produktie be­droeg in 1993 90% van de EU-produktie. Met uitzondering van wijn, groen­ten en fruit, en schapen zal de produktie bij toetreding met 12% of meer toenemen. In verband met onvolledige produktiegegevens moet voor groenten en fruit wel een voorbehoud worden gemaakt.

Tabel 3.3 Landbouwproduktie in de Visegradlanden en de EU in 1993 (x 1.000 ton)

	Polen	Tsjechië	Slowa- kije	Honga- rije	Visegrad totaal	EU	Visegrad in % van EU
Granen	23.500	6.396	3.152	8.389	41.437	165.147	25
Oliezaden	600	377	135	857	1.969	13.400	15
Aardappelen	33.700	2.331	825	1.200	38.056	42.102	90
Suiker	1.570	429	113	222	2.334	16.264	14
Wijn (x 1.000 l)	n.b.	n.b.	81	607	-	181.413	-
Groenten & fruit	n.b.	n.b.	n.b.	2.552	-	65.850	-
Melk	12.300	3.443	1.214	2.008	18.965	111.400	17
Rundvlees	475	208	92	211	986	8.114	12
Schapen (x 1.000 st)	1.268	254	466	1.752	3.740	99.506	4
Varkensvlees	1.983	476	236	817	3.512	14.745	24
Pluimveevlees	330	162	56	427	975	6.613	15

Bron: OECD, 1994c.

4. OPTIES VOOR EEN LANDBOUWPRIJSBELEID

Voor de val van het communistische systeem weerspiegelden de prijzen de schaarsteverhoudingen niet. Ondertussen zijn er veel consumenten-subsidies afgeschaft, maar zijn er ook tendenties naar een zekere mate van marktordening in het landbouwbeleid van de Visegradlanden waarneembaar. De introductie van instrumenten om de markt te reguleren wordt vooral gestimuleerd door het vooruitzicht op een toekomstig EU-lidmaatschap. Dit vooruitzicht schept een dilemma voor de Visegradlanden: moet het landbouwbeleid worden ingericht volgens de principes van een 'vrije markt' of volgens het markt- en prijsbeleid van de EU? Omdat op dit moment de precieze inrichting van het GLB rond het jaar 2000 niet bekend is en er evenmin afspraken zijn gemaakt over de voorwaarden waaronder de agrarische sector van de Visegradlanden in het GLB wordt geïntegreerd, is de oplossing voor dit dilemma vooralsnog niet te geven. Aan de introductie van markt- en prijs ondersteunende maatregelen kleeft een aantal bezwaren (OECD, 1994a:20). In de eerste plaats is het riskant om mechanismen te creëren die de internationale concurrentiepositie in gevaar kunnen brengen. Voor de Visegradlanden kan dit met name nadelig uitwerken bij het verwerven van een aandeel op de Oosteuropese markten. In de tweede plaats mag worden verwacht dat de marktorientatie van het EU-landbouwbeleid groter wordt. Tenslotte leidt marktondersteuning tot hogere kosten voor consumenten en belastingbetalers. Dat neemt niet weg dat de Visegradlanden - net als de meeste OECD-landen - tal van overwegingen kunnen hebben om de agrarische inkomens te ondersteunen door in te grijpen in de werking van het marktmechanisme.

De keuze van de instrumenten voor het landbouwbeleid beïnvloedt de ontwikkeling van de agrarische sector. Achtereenvolgens worden hier de perspectieven voor de agrarische sector geschetst bij drie verschillende niveaus van prijsondersteuning:

- (a) prijsondersteuning op hetzelfde niveau als de EU;
- (b) geen prijsondersteuning;
- (c) een laag niveau van prijsondersteuning: tussen (a) en (b).

(a) *Prijsondersteuning op hetzelfde niveau als de EU*

De prijzen van landbouwprodukten in de Visegradlanden waren in 1991 gemiddeld zo'n 25-50% lager dan in de EU (Tangermann, 1994:4-5). Sindsdien zijn de prijsverschillen kleiner geworden: in de Visegradlanden zijn de landbouwprijzen grosso modo gestegen, terwijl in de EU de prijzen van een aantal belangrijke agrarische produkten zijn verlaagd in het kader

van de herziening van het EU-landbouwbeleid. Desalniettemin bestaat er nog steeds een substantieel verschil in prijsniveaus. Gelet op het grote productiepotentieel (met name arbeid en grond) in de Visegradlanden, zal aanpassing van de prijzen aan het hogere EU-niveau leiden tot een forse groei van de landbouwproductie. De inkomensontwikkeling in de agrarische sector zal relatief gunstig zijn en de arbeidsuitstoot uit de agrarische sector zal langzaam verlopen. Waarschijnlijk zal er een productie-overschot ontstaan, dat moet worden geëxporteerd. De mogelijkheden voor gesubsidieerde export zijn echter begrensd door het onlangs afgesloten GATT-akkoord (zie ook paragraaf 5.4). Wanneer de GATT-afspraken een beperking vormen voor de exportmogelijkheden, zal dit een rem zetten op de productiegroei.

- Bij deze variant kan nog een aantal kanttekeningen worden gemaakt:
- (i) De Visegradlanden kunnen voor een hoge prijsondersteuning kiezen om bij de toetreding tot de EU hun aanspraken op directe inkomens-toeslagen en productiequota te maximaliseren.
  - (ii) De kosten van het landbouwbeleid drukken tot aan de toetreding tot de EU op het nationale budget van de Visegradlanden. Het is de vraag of de landen deze lasten kunnen en willen dragen. Bovendien stellen GATT-afspraken over export- en binnenlandse steun grenzen aan mogelijke toename van de ondersteuning aan de landbouwsector.
  - (iii) Prijsondersteuning geeft verkeerde prijsignalen aan boeren. Het leidt tot verstoringen in het aanbod en tot een inkomensherverdeling tussen consumenten en producenten, die in de Visegradlanden vanuit politiek opzicht ongewenst is (DG-II, 1994:32-33).

(b) Geen prijsondersteuning

Bij deze variant zal de landbouwproductie in de Visegradlanden minder snel groeien dan in de variant met hoge prijsondersteuning. Het gevaar van stagnatie of inkrimping van de productie is groot, zeker wanneer de prijzen onvoldoende prikkels geven tot produktiviteitsverhogingen. Waarschijnlijk zal er een uitstoot van arbeid uit de landbouwsector op gaan treden. Eventuele exportoverschotten kunnen zonder problemen tegen wereldmarktprijzen worden afgezet. De afwezigheid van prijsondersteuning betekent dat de overheid voor dit beleidsinstrument geen uitgaven hoeft te doen. Als de overheid ervoor kiest om de boeren via directe inkomens-toeslagen te ondersteunen, leidt dit wel tot budgetkosten. Bij toetreding tot de EU kunnen de Visegradlanden - gelet op de kleine productieomvang en de lage prijzen - slechts aanspraken maken op geringe productiequota en compenserende toeslagen.

(c) Een laag niveau van prijsondersteuning: tussen (a) en (b)

Een laag niveau van prijsondersteuning kan zodanig worden vastgesteld, dat de opbrengstprijzen de directe produktiekosten compenseren.

Daarbij valt te denken aan de kosten van veevoer, energie, kunstmest, gewasbeschermings-middelen en arbeid (Nallet en Van Stolk, 1994:12). Een dergelijke prijsondersteuning kan op korte termijn leiden tot een stabilisatie van de landbouwproductie in de Visegradlanden en een basis bieden voor toekomstige produktiegroei. Het is niet gemakkelijk om voor elk produkt een prijsniveau vast te stellen waarbij de directe kosten worden gecompenseerd. Bovendien moeten de prijzen voldoende flexibel zijn om ze aan veranderde omstandigheden aan te kunnen passen (NFU, 1994:18). Als de prijzen te hoog worden vastgesteld, ontstaat het gevaar van overproductie als onder variant (a). Als de prijzen echter te laag worden vastgesteld, dreigt er stagnatie of inkrimping van de produktie als onder variant (b). De kosten voor deze prijsondersteuning moeten tot aan de toetreding tot de EU door de Visegradlanden zelf worden betaald.

5. KOSTEN VAN TOETREDING VOOR HET EU-BUDGET

5.1 Uitgangspunten van de scenario's

De uitgaven voor het markt-en prijsbeleid van de EU zijn grotendeels produktiegebonden. De kosten van toetreding van de Visegradlanden voor het EU-landbouwbudget worden dan ook in belangrijke mate bepaald door de omvang van de landbouwproduktie in de Visegradlanden. Afhankelijk van het niveau van prijsondersteuning zijn er in de vorige paragraaf drie mogelijke groeipaden voor de landbouwproduktie geschetst: een hoge groei bij een prijsondersteuning op EU-niveau, een lage groei bij afwezigheid van prijsondersteuning en een gematigde groei bij een tussenniveau van prijsondersteuning. Deze drie groeipaden vormen het aangrijpingspunt voor drie scenario's: een "1989"-scenario, een "lage groei"-scenario en een "Europese Unie" (EU)-scenario. Elk scenario leidt tot een verschillende omvang van de landbouwproduktie in het jaar 2000. In het lage-groeiscenario en het EU-scenario wordt geen aandacht besteed aan de prijsontwikkeling van landbouwprodukten in het traject tot 2000; er wordt simpelweg verondersteld dat het prijspeil bij toetreding met een sprong omhoog gaat tot het EU-niveau.

De eigen berekeningen zijn op een groot aantal veronderstellingen gebaseerd. Allereerst wordt een aantal algemene uitgangspunten gegeven. Vervolgens worden de specifieke aannames vermeld die aan de berekeningen van de drie scenario's ten grondslag liggen.

Algemeen

- De toetreding vindt plaats in het jaar 2000.
- De landbouwsector in de Visegradlanden wordt na toetreding op dezelfde manier ondersteund als die in de EU.
- De berekende kosten voor het EU-landbouwbudget zijn de kosten in het eerste jaar van toetreding; de ontwikkelingen, die zich na de toetreding (mogelijk) voordoen, worden niet in beschouwing genomen.
- De analyse beperkt zich tot de volgende produkten: tarwe, voergraan, oliehoudende zaden, suiker, melk (zuivel), rund-en kalfsvlees, en schapevlees. Met de EU-marktordeningen van deze produkten is zo'n 70% van het landbouwbudget (afdeling Garantie) gemoeid.
- Er is niet gekeken naar de verplichtingen die de Visegradlanden in het kader van de GATT Uruguay-ronde zijn aangegaan. Er wordt dan ook geen rekening gehouden met eventuele beperkingen die deze verplichtingen zouden kunnen opleggen aan het toekomstig landbouwbeleid in de Visegradlanden en ook niet aan de implicaties van de GATT-afspraken voor de toetreding van deze landen tot de EU.

Veronderstellingen bij de drie scenario's

De aanbodontwikkelingen zijn per scenario verschillend. De veronderstellingen die aan die aanbodontwikkelingen ten grondslag liggen, worden in tabel 5.1 getoond.

Tabel 5.1 Veronderstellingen ten aanzien van het areaal, de veestapel en de produktiviteitsstijging in de drie scenario's

	1989	Lage groei	EU
Areaal (niveau)	1989	1993	1993
Veestapel (niveau)	1989	1993	1993
Productiviteitsstijging (in % per jaar)			
akkerbouw	herstel niveau 1989	1,25	2,5
melk	herstel niveau 1989	0,5	1
vlees	herstel niveau 1989	1	2

De produktiviteitsgroei in het EU-scenario komt overeen met de langetermijn groeipercentages van de EU. In het lage groei-scenario is uitgegaan van de helft van de trendmatige produktiviteitsgroei in de EU.

Ten aanzien van de vraag- en de handelontwikkelingen zijn voor alle drie de scenario's dezelfde veronderstellingen gehanteerd:

- de consumptie per hoofd groeit in elk van de Visegradlanden met 1,5% per jaar. Dit is de helft van de inkomensgroei, die voor de periode tot en met het jaar 2000 op gemiddeld 3% per jaar wordt geschat;
- de totale consumptiegroei wordt bepaald door de groei van de consumptie per hoofd en de bevolkingsgroei. Deze laatste wordt verondersteld zich te ontwikkelen volgens de trend van de jaren tachtig (FAO Agrostat). Per land is het jaarlijkse bevolkingsgroecijfer verschillend (Polen: +0,6%, Tsjechië: +0,2%, Slowakije: +0,2%, en Hongarije: -0,3);
- de meest recente data van het verbruik van graan voor veevoer zijn die van 1990 (FAO Agrostat). Rekening houdend met de inkrimping van de veestapels en aannemend dat het verbruik per dier constant is gebleven (geen toename van de voerefficiëntie), is het volume van het verbruik van voergraan in 1993 berekend. Vervolgens is het verbruik van voergraan (inclusief voertarwe) constant verondersteld omdat de omvang van de veestapels ten opzichte van 1993 niet verandert;
- produktie minus het binnenlands verbruik geeft de netto-exportsituatie. Het gemiddelde aandeel van de uitvoer naar de EU en de EFTA-landen in 1992 en 1993 per Visegradland is bekend (OECD, 1994c) en daarmee ook het percentage van de export dat naar andere gebieden gaat. De verdeling van de uitvoer over de regio's in de wereld wordt in de loop van de tijd constant verondersteld. Dan kan het aandeel van

de uitvoer dat ten tijde van toetreding naar de niet-EU-landen gaat, worden bepaald. Voor die uitvoer moeten exportrestituties worden betaald;

- bij de bepaling van de EU-steunbedragen per ton is uitgegaan van een volledige doorwerking van het Mac Sharry-beleid tot en met 1996. Dit beleid wordt verondersteld te worden voortgezet tot het jaar 2000. Voor granen geldt een directe inkomstenstoelag van 45 ECU 1) per ton, en de exportrestitutie per ton bedraagt 5 ECU (dit is het verschil tussen de EU-interventieprijis en de wereldmarktprijis; voor de ontwikkeling van de internationale prijisen, zie Van Berkum, 1994). Oliezaden worden gesteund door middel van een directe inkomstenstoelag: de huidige toeslag van 163 ECU per ton wordt jaarlijks verhoogd met 1,3% vanwege een veronderstelde daling van de wereldmarktprijis voor olie�aden. De EU-steun aan suiker is bepaald door de interventie-uitgaven van 1993 (CEG, 1994c) te verdelen over de totale A- en B-suiker-productie; de exportsteun is bepaald door de restitutie-uitgaven te delen op de uitvoer van A- en B-suiker 2). Eenzelfde methode is gevolgd voor de steunbedragen voor melk en rund- en kalfsvlees. De oopremie bedraagt 30 ECU per schaaip.

5.2 Berekeningen

De kosten van toetreding zijn berekend door (per produkt) de omvang van de produktie te vermenigvuldigen met de directe inkomstenstoelag of interventiesteun, en daarbij opgeteld de export naar niet-EU-landen vermenigvuldigd met de berekende exportsteun. Het scenario met de lage produktiviteitsontwikkeling brengt voor de zeven hier beschouwde produkten 4,1 miljard ECU aan kosten met zich mee. Het "1989"-scenario kost het meest voor het EU-landbouwbudget, namelijk 5,3 miljard ECU. Het EU-scenario vergt voor deze produkten 4,5 miljard aan extra kosten voor het EU-landbouwbudget (zie Bijlage, tabel 8A).

Niet alle landbouwprodukten zijn in de beschouwing meegenomen: de analyse is beperkt gebleven tot die produkten, waarvan de marktordeningen in de EU circa 70% van het landbouwbudget beslaat. Om een beeld te krijgen van de totale kosten van toetreding voor het EU-landbouwbud-

-
- 1) Het bedrag van de toeslag is uitgedrukt in groene ECU's. Voor de omrekening naar de zogenaamde budget- of markt-ECU's moet de factor 1,207 worden gehanteerd. De toeslag van 45 ECU leidt tot een budgetuitgave van $45 \times 1,207 = 54$ ECU. In de berekeningen zijn de toeslagen (voor granen en olie�aden evenals de oopremie) herleid tot bedragen in budget-ECU's (zie ook Bijlage, tabel 7).
  - 2) De netto-uitgaven aan de suikermarktordening ten laste van het EU-landbouwbudget zijn veel geringer, omdat de producenten heffingen en bijdragen betalen aan "Brussel". Deze heffingen en bijdragen bedragen zo'n 60 tot 65% van de EU-uitgaven aan de suikersector.

get, wordt aangenomen dat de in de analyse betrokken produkten in de Visegradlanden ook overeenkomen met 70% van de totale kosten. De uitkomsten van de scenario's, vermenigvuldigd met 1,42 (= 10/7), geven dan een raming van de totale kosten (tabel 5.2). Het lage-groei-scenario leidt bij toetreding van deze landen in het jaar 2000 tot een toename van de EU-landbouwuitgaven van bijna 5,9 miljard ECU. In het EU-scenario zullen de kosten van toetreding voor het EU-landbouwbudget 6,4 miljard ECU bedragen. In het geval dat de Visegradlanden ten tijde van toetreding het produktieniveau van 1989 weer weten te bereiken, betekent dit 7,6 miljard ECU aan uitgaven voor het EU-landbouwbudget. Gerelateerd aan de totale uitgaven voor het EU-markt- en prijsbeleid van 34,7 miljard ECU in 1993 betekent het "1989"-scenario een toename van de uitgaven met 22%. Dit percentage is geringer als rekening wordt gehouden met de (verwachte) groei van de landbouwuitgaven als gevolg van de Mac Sharry-hervormingen en de uitbreiding van de Unie met drie nieuwe lidstaten in 1995. De Commissie verwacht dat de EOGFL-uitgaven (afdeling Garantie) in 1999 circa 39,8 miljard ECU zullen bedragen (CEG, 1993).

5.3 Bespreking van de resultaten

De toetreding van Polen brengt de meeste kosten voor het EU-landbouwbudget met zich mee, gevolgd door Hongarije, Tsjechoë en Slowakije. De aansluiting van Hongarije bij de EU vergt iets minder dan de helft van de kosten die gepaard gaan met de toetreding van Polen (tabel 5.2).

Tabel 5.2 Kosten van toetreding, per land en totaal (in miljoen ECU)

Scenario	Polen	Tsjechoë	Slowakije	Hongarije	Totaal
1989	3.779	1.166	564	2.109	7.618
Lage groei	3.070	951	446	1.400	5.866
EU	3.344	1.061	490	1.519	6.414

Bron: Bijlage tabel 8A.

Het zwaartepunt van de kosten ligt bij de granen, met name de voergranen: in elk van de drie scenario's vergen de granen zo'n 60% van de kosten (tabel 5.3). De ondersteuning voor melk (zuivel) bedraagt circa 15% van de kosten, gevolgd door die voor rundvlees en oliezaden. De ondersteuning voor suiker en schapen kost relatief weinig. Het grootste deel van de steun zal in de vorm van toeslagen en/of prijssteun worden verleend. Voor sommige produkten (granen en rundvlees) is de omvang van de uitvoer in verhouding tot de produktie aanzienlijk. Maar de export van de Visegradlanden is (en blijft) in belangrijke mate gericht op de EU, zodat de kosten

voor steun aan uitvoer naar niet-EU-landen gering zullen zijn (zie ook Bijlage, tabel 8A).

Tabel 5.3 Kosten van toetreding per produkt (in miljoen ECU)

Scenario	Tarwe	Voergraan	Oliezaden	Suiker	Melk	Rundvlees	Schape
1989	1.174	1.818	660	150	756	692	83
Lage groei	968	1.506	468	135	537	424	67
EU	1.057	1.643	510	179	556	476	67

Bron: Bijlage, tabel 8B.

De uitkomsten hangen vanzelfsprekend sterk samen met de veronderstellingen die aan de scenario's ten grondslag liggen. De mate waarin de produktiviteit verondersteld wordt toe te nemen in het EU-scenario, komt overeen met de lange-termijntrends in de EU. Aangezien de produktiviteit in de vier Visegradlanden in de periode 1989-1993 vrijwel zonder uitzondering voor alle produkten is gedaald, is het de vraag of de veronderstelde produktiviteitsgroei in het EU-scenario kan worden gehaald. Aan de andere kant is een "inhaalslag" van een laag niveau met een (tijdelijke) hoge produktiviteitsgroei ook denkbaar. In het lage-groei-scenario wordt uitgegaan van een produktiviteitsgroei die de helft bedraagt van die in het EU-scenario. Hoever de produktie en produktiviteit de laatste jaren zijn afgenomen, blijkt wel uit het "1989"-scenario. In dit scenario wordt verondersteld dat de landbouwproduktie in 2000 weer op hetzelfde niveau is als in 1989 (voor de omwenteling). De produktie in het "1989"-scenario komt in het jaar 2000 hoger uit dan die in het EU-scenario. Dit wordt deels veroorzaakt doordat de produktiviteitsstijging in het EU-scenario betrekking heeft op het areaal en de veestapels van 1993, die kleiner zijn dan die van 1989. Met name vanwege de sterke inkrimping van de veestapels in de Visegradlanden sinds 1989 (gemiddeld zo'n 20%) zal het zeer moeilijk zijn om in het jaar 2000 een herstel van de dierlijke produktie tot het 1989-niveau te realiseren. Bij een groot aantal produkten blijkt bovendien dat de produktie per hectare of per dier in 1989 hoger is dan die welke in het jaar 2000 volgens het EU-scenario gerealiseerd zou worden (Bijlage, tabel 2). Herstel tot het produktieniveau van 1989 vergt in veel gevallen een sterkere produktiviteitsgroei in de komende jaren dan gemiddeld in de EU is gerealiseerd. Gezien de vele problemen waarmee de landbouw in de Visegradlanden worstelt en de beperkte financiële middelen van de overheden, lijkt het niet waarschijnlijk dat zo'n forse produktiviteitstoename voor 2000 kan worden gerealiseerd.

De extra uitgaven aan exportsteun zijn laag bij toetreding, omdat de uitvoer van de Visegradlanden naar de niet-EU-landen gering is. Grotendeels komt dat door hun sterke exportoriëntatie op de EU-markt. Het volume van de export uit de Visegradlanden naar de EU neemt ook toe. De kans bestaat dat hierdoor verdringing van EU-produkten op de interne EU-markt

optreedt. Het gevolg kan zijn dat de EU-export naar derde landen zal moeten toenemen om de afzetmogelijkheden voor de eigen producenten in stand te houden. Hierdoor is het mogelijk dat de uitgaven aan exportrestituties meer toenemen dan in de scenario's wordt berekend.

Een van de uitgangspunten van de berekeningen is dat toetreding plaatsvindt in het jaar 2000. Het is de vraag of dat een realistisch tijdstip is (zie bijvoorbeeld ook de bijdragen aan de Agra Europe-conferentie, 1994). De omvang van de landbouwproductie in de Visegradlanden zal na 2000 verder groeien en de kosten van toetreding tot de EU zullen daardoor stijgen. Om een idee te geven wat de gevolgen van toetreding op een later tijdstip zijn voor het EU-landbouwbudget, is een extrapolatie uitgevoerd van het EU-scenario tot en met het jaar 2005. De kosten van toetreding zijn in dat geval 8,0 miljard ECU voor alle landbouwproducten, wat een kwart meer is dan bij toetreding van de Visegradlanden in 2000.

5.4 Vergelijking met uitkomsten van andere studies

Hoe verhouden de door ons berekende cijfers voor toetreding van de Visegradlanden tot de EU zich tot berekeningen in andere studies? Hier worden achtereenvolgens de berekeningen van Tangermann en Joslingon, Brenton en Gros en van Anderson en Tyers kort toegelicht.

Met behulp van het European Simulation Model, dat is ontwikkeld door de Economic Research Service van het Ministerie van Landbouw van de VS, schatten Tangermann en Josling de kosten van toetreding van de Visegradlanden voor het EU-landbouwbudget in 2000 op 13,3 miljard ECU (Tangermann en Josling, 1994:39). De auteurs gaan in deze berekening uit van een stapsgewijze aanpassing van het prijsniveau in de Visegradlanden aan het niveau van de EU. De EU-prijzen in 2000 zijn berekend door de prijzen van de Mac Sharry-hervorming in 1995/96 jaarlijks in reële termen met 1% te verminderen. Deze berekening betekent dat vooral de prijzen van suiker, melk en rundvlees in de Visegradlanden fors omhoog gaan. Dit prijsbeleid resulteert in overschotten van granen, suiker, rundvlees, varkensvlees en boter. De export van deze overschotten vergt 3,3 miljard ECU. Daar komt nog 5,7 miljard ECU bij aan interventie-uitgaven en 4,3 miljard ECU aan directe inkomenssteun.

Tangermann en Josling voorzien grote problemen wanneer de Visegradlanden ervoor kiezen hun prijsniveaus voor landbouwproducten geleidelijk aan op te trekken tot het niveau van de EU in het jaar 2000. Voedselprijzen stijgen te snel in verhouding tot de inkomens en een dergelijk prijsbeleid zal de financiële draagkracht van de overheid in elk van de vier landen te boven gaan. Maar het meest belemmerend zijn, volgens de auteurs, de GATT-verplichtingen die de Visegradlanden zijn aangegaan bij de ondertekening van het GATT-akkoord in 1994. Door de verplichtingen ten aanzien van de reductie van de binnenlandse steun, de invoertarieven en de exportsubsidies uit te drukken in hun eigen valuta, en de sterke inflatie die zich heeft voorgedaan in de eerste jaren van het overgangsproces in de

Visegradlanden, is er nauwelijks of geen ruimte meer om het prijsniveau te verhogen (Tangermann en Josling, 1994:41-43) 1). De Visegradlanden zijn dus gedwongen om tot aan het moment van toetreding een beleid met lage prijsondersteuning te voeren. Volgens Tangermann en Josling is de mate van ondersteuning in 1993/94 al een te grote last voor het overheidsbudget en de economieën van de Visegradlanden. Zij pleiten daarom voor een vermindering van het steunniveau in de komende jaren, waardoor de kosten van het landbouwbeleid in de Visegradlanden zelfs zouden dalen. Wat zo'n beleid voor consequenties heeft voor de kosten voor het EU-landbouwbudget bij toetreding, werken Tangermann en Josling echter niet uit 2).

Volgens de berekeningen van Brenton en Gros (1993) bedragen de kosten van toetreding van de Visegradlanden voor het EU-landbouwbudget zo'n 17 miljard ECU in 2000. Zij veronderstellen een toepassing van EU-prijzen en toeslagen in de Visegradlanden en een zodanige stijging van de landbouwproductie in de Visegradlanden, dat de helft van het huidige verschil in productie per dier en per hectare tussen de Visegradlanden en gebieden met vergelijkbare klimatologische omstandigheden in de EU wordt overbrugd.

Anderson en Tyers (1993) schatten de extra kosten van toetreding van de Visegradlanden voor het EU-budget in 2000 op 37,6 miljard ECU. Deze schatting is gebaseerd op een projectie met een dynamisch simulatiemodel van de wereldvoedselmarkt met zeven produktgroepen. Anderson en Tyers gaan uit van de prijzen en inkomensvoelers in de EU na een volledige doorvoering van de Mac Sharry-hervorming. Deze niveaus gelden ook voor de boeren in de Visegradlanden. Vooral de dierlijke productie in de Visegradlanden gaat omhoog en er ontstaan aanzienlijke exportoverschotten.

Onze schattingen van de kosten voor toetreding van de Visegradlanden voor het EU-budget liggen (fors) lager dan de schattingen van Tangermann en Josling, van Brenton en Gros en van Anderson en Tyers. De verschillen tussen de diverse berekeningen worden in de eerste plaats veroorzaakt door uiteenlopende vooronderstellingen over de reactie van de pro-

-
- 1) Er is wel een verschil tussen de Visegradlanden. Hongarije, Tsjechoeslavië en Slowakije hebben hun aanbod over de reductie van de steun, tarieven en export-subsidies opgesteld in nationale valuta's. Polen heeft zich daarentegen meer beleidsruimte gecreëerd door hun GATT-aanbod in dollars en ECU's uit te drukken (zie ook Tangermann en Josling, 1994: Appendix II). Overigens kunnen de Visegradlanden een beroep doen op Artikel 18(4) van het GATT-akkoord, waarin gewag wordt gemaakt van de mogelijkheid de AMS, in nationale valuta uitgedrukt, te verhogen als er sprake is van "excessive rates of inflation". Of dat wordt toegestaan hangt echter af van de interpretatie van het Artikel.
  - 2) Dit hangt ook samen met hun verwachting dat op het moment van toetreding van de Visegradlanden tot de Unie het GLB herzien zal zijn (Tangermann en Josling 1994: 47-50). Zij bespreken een aantal opties voor beleidsaanpassingen in de EU.

ducenten in de kandidaatlidstaten op verhoging van de prijzen naar het EU-niveau in het jaar 2000. Volgens Tangermann en Josling zal de landbouwproductie in de Visegradlanden al in 1998 het gemiddelde niveau van 1989-1991 hebben bereikt, waarna de groei van de productie flink doorzet. Ook Anderson en Tyers voorzien een sterke groei van de landbouwproductie in de Centraaleuropese landen. Met name de groei van de dierlijke producten wordt gestimuleerd door het prijsbeleid. In het jaar 2000 zal de productie van varkens- en pluimveevlees een derde, die van rundvlees bijna de helft en die van zuivelprodukten ruim twee derde groter zijn ten opzichte van een situatie waarin de Visegradlanden geen EU-prijzen hanteren. Volgens Anderson en Tyers moet de toename van de productie vrijwel in zijn geheel geëxporteerd worden naar de wereldmarkt, waardoor - naast prijssteun en directe inkomenstoelagen - ook omvangrijke exportrestituties nodig zijn. In vergelijking tot de hier gerefereerde studies zijn onze inschattingen van de stimulerende werking van hogere prijzen op de productie iets voorzichtiger. Daarbij baseren wij ons op de huidige, weinig rooskleurige positie waarin de landbouwsector in de Visegradlanden zich bevindt, en de problemen die de sector moet overwinnen om groei en ontwikkeling in gang te zetten (zie ook paragraaf 3 en paragraaf 5.3) 1). Er tekent zich weliswaar enig herstel af, maar enkele elementaire randvoorwaarden (bijvoorbeeld ten aanzien van eigendomsverhoudingen, marktstructuur, overheidsbeleid, monetaire stabiliteit enzovoort) voor een goed functionerende markteconomie ontbreken of werken (nog) niet.

De uitkomsten van de diverse studies over de kosten van toetreding van de Visegradlanden tot de EU lopen ver uiteen. Omdat de studies van verschillende veronderstellingen uitgaan, ligt een verschil in de omvang van de geschatte kosten voor de hand. Het hier geconstateerde verschil in de schattingen van de toetredingskosten van 30 miljard ECU (de laagste schatting van 7,6 miljard ECU van onze berekening versus de hoogste schatting van 37,6 miljard ECU van Anderson en Tyers) is erg groot en ligt in de orde van grootte van het huidige EU-landbouwbudget. Op basis van de beschikbare papers en referenties is het moeilijk precies te achterhalen wat de oorzaken van die grote verschillen zijn. Daarvoor is de rapportage meestal te beknopt. Ongetwijfeld zullen, gezien het belang ervan voor de toekomst van het GLB, in de nabije toekomst meer studies over dit onderwerp het licht zien. Daarmee kan, door nadere analyse en vergelijking van de uitgangspunten in de verschillende berekeningen, meer helderheid verschaft worden in de verschillen in de geschatte kosten van toetreding van de Visegradlanden tot de EU.

---

1) Buckwell et al. (1994: 43-44) twijfelen ook sterk aan een snelle aanbodreactie als gevolg van prijsstijgingen in de Oosteuropese landen. Structurele aanpassingen en technologische veranderingen zijn volgens hen van grotere invloed op de productie-ontwikkelingen dan prijsveranderingen.

6. SLOTBESCHOUWING

Aan het inrichten van een prijsbeleid voor de landbouw in de Visegradlanden zitten veel haken en ogen, mede doordat op dit moment niet bekend is welke voorwaarden gelden voor de integratie van de agrarische sector van de Visegradlanden in het GLB. Een hoog niveau van prijsondersteuning stimuleert de landbouwproductie in de Visegradlanden, wat hun aanspraken op productiequota en compenserende toeslagen bij toetreding tot de EU doet vergroten. Een dergelijke prijsondersteuning leidt echter wel tot hoge overheidsuitgaven, kan de concurrentiepositie in gevaar brengen en is in economische termen inefficiënt. Bovendien is het nog maar de vraag in hoeverre zo'n prijsbeleid spoort met de verplichtingen die voortvloeien uit het GATT-akkoord. Als de Visegradlanden geen prijsondersteuning toepassen in de agrarische sector ontstaat de dreiging van stagnatie of zelfs inkrimping van de landbouwproductie. Bij toetreding tot de EU kunnen slechts geringe aanspraken op productiequota worden gemaakt. Dit beleid brengt geen extra uitgaven voor de Visegradlanden met zich mee en leidt niet tot verstoringen van het marktmechanisme.

De in deze notitie geschatte kosten van toetreding van de Visegradlanden in het jaar 2000 tot de EU voor het EU-landbouwbudget variëren van 5,9 miljard ECU tot 7,6 miljard ECU. Deze schatting is lager dan de schattingen van Tangermann en Josling (9 miljard ECU), Brenton en Gros (17 miljard ECU) en van Anderson en Tyers (37,6 miljard ECU). De verschillen in geschatte kosten kunnen worden verklaard uit de verschillende uitgangspunten die zijn gehanteerd.

Als interne krachten in de EU niet leiden tot een verdere hervorming van het GLB, dan kunnen externe factoren daartoe aanleiding geven. Daarvan maken de kosten die samenhangen met de uitbreiding van het GLB naar Midden- en Oosteuropese landen, deel uit. Volgens onze berekeningen blijken die kosten vooralsnog wel mee te vallen. Wanneer de landbouwproductie in de Visegradlanden verder groeit, kunnen de kosten echter wel een grotere omvang bereiken.

LITERATUUR

- Agra Europe Conferentie (1994)**
Towards 2000: Agriculture, agribusiness and the food industry in Central and Eastern Europe; Boedapest, 3-4 maart
- Anderson, K. en R. Tyers (1993)**
Implications of EC expansion for European agricultural policies, trade and welfare; London, Centre for Economic Policy Research; Discussion Paper Series 829
- Baldwin, R.E. (1994)**
Towards an integrated Europe; London, Centre for Economic Policy Research
- Berkum, S. van (1994)**
Gevolgen van het GATT-akkoord voor de Eulandbouw; Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut LEI-DLO, Mededeling 505
- Brenton, P. en D. Gros (1993)**
The budgetary implications of EU enlargement; Brussel, CEPS Working Document no. 78
- Buckwell, A., J. Haynes, S. Davidova en A. Kwiecinski (1994)**
Feasibility of an agricultural strategy to prepare the countries of Central and Eastern Europe for EU accession; Studie uitgevoerd voor Directoraat-General I van de Europese Commissie, Wye
- Commissie van de Europese Gemeenschappen (CEG) (1993)**
Voorontwerp van de algemene begroting van de Europese Gemeenschappen voor het begrotingsjaar 1994; Brussel
- Commissie van de Europese Gemeenschappen (CEG) (1994a)**
De toestand van de landbouw in de Gemeenschap, Verslag 1993; Brussel/Luxemburg
- Commissie van de Europese Gemeenschappen (CEG) (1994b)**
De Europa-Overeenkomsten en daarna: een strategie om de landen in Midden- en Oost-Europa voor te bereiden op toetreding; Brussel, COM(94) 320 def.

- Commissie van de Europese Gemeenschappen (CEG) (1994c)
Drieëntwintigste financieel verslag betreffende het Europese Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw EOGFL, afdeling Garantie; begrotingsjaar 1993; Brussel
- Directorate-General for Economic and Financial Affairs of the Commission (DG-II)(1994)
EC agricultural policy for the 21st century; European Economy, report and studies, no. 4, Brussel/Luxemburg
- Nallet, H. en A. van Stolk (1994)
Relations between the European Union and the Central and Eastern European Countries in matters concerning agriculture and food production; Rapport voor DG-VI (Landbouw) van de Europese Commissie
- National Farmers Union (NFU) (1994)
The implications for the CAP of the countries of Central and Eastern Europe; NFU Briefing, International 5/94
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (1994a)
Agricultural policies, markets and trade; Monitoring and outlook in the Central and Eastern European Countries (CEECs), the New Independent States (NIS), Mongolia and China; Parijs, OECD
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (1994b)
Agriculture in Eastern Europe: an overview; Parijs, OECD, discussion paper ad hoc group of experts
- Tangermann, S. en T.E. Josling (1994)
Pre-accession agricultural policies for Central Europe and the European Union; Studie uitgevoerd voor Directoraat-Generaal I van de Europese Commissie, Gottingen, Stanford

BIJLAGEN (TABELLEN)

Tabel B.1 Landbouwproductie in de Visegradlanden in 1989 en 1993 (x 1.000 ton)

	Polen		Tsjechië		Slowakije		Hongarije	
	1989	1993	1989	1993	1989	1993	1989	1993
Tarwe	8.462	8.300	4.090	3.370	2.266	1.529	6.540	3.050
Voergranen	18.496	15.200	3.703	3.026	1.984	1.624	8.876	5.339
Oliezaden	1.597	600	313	377	147	135	970	857 a)
Suiker	14.374	15.700	4.497	4.287	1.877	1.128	5.301	2.219
Melk	15.926	12.300	4.893	3.445	1.995	1.214	2.779	2.008
Rund- en kalfsvlees	720	475	273	208	108	92	278	211
Schapevlees	38	30	0	0	6	2	44	39

a) 1992.

Bron: OECD-landenrapporten, september 1994.

Tabel B.2 Areaal (x 1.000 ha) en veestapels (x 1.000 dieren) in de Visegradlanden, in 1989 en 1993

	Polen		Tsjechië		Slowakije		Hongarije	
	1989	1993	1989	1993	1989	1993	1989	1993
Arealen								
Tarwe	2.195	2.500	828	790	410	397	1.242	992
Voergranen	6.182	5.934	834	804	408	438	1.554	1.750
Oliezaden	583	360	103	167	65	84	476	500
Suiker	423	440	127	107	55	33	120	100
Veestapel								
Runderen	10.773	7.400	3.481	2.512	1.594	1.203	1.690	1.159
W.v. melkkoeien	4.994	4.000	1.248	932	568	434	663	497
Schapen	4.409	1.268	430	254	648	466	2.216	752

Bron: zie tabel B.1.

Tabel B.3 *Productiviteitsniveaus in de Visegradlanden in 1989 en 1993 en projecties van het productiviteitsniveau volgens het Lage-groei- en het EU-scenario in 2000*

	Gerealiseerd		Eu-scenario	Lage-groei-scenario
	1989	1993	2000	2000
Polen				
Tarwe (t/ha)	3,86	3,32	3,95	3,62
Voergranen (t/ha)	2,99	2,56	3,04	2,79
Oliezaden (t/ha)	2,74	1,67	1,98	1,82
Suiker (t/ha)	33,98	35,68	42,41	38,92
Melk (lt/koe)	3.189	3.075	3.297	3.184
Tsjechië				
Tarwe (t/ha)	4,94	4,27	5,07	4,65
Voergranen (t/ha)	4,44	3,76	4,47	4,11
Oliezaden (t/ha)	3,04	2,26	2,68	2,46
Suiker (t/ha)	35,41	40,07	47,63	43,71
Melk (lt/koe)	3.921	3.696	3.963	3.828
Slowakije				
Tarwe (t/ha)	5,53	3,85	4,58	4,20
Voergranen (t/ha)	4,86	3,71	4,41	4,04
Oliezaden (t/ha)	2,26	1,61	1,91	1,75
Suiker (t/ha)	34,13	34,18	40,63	37,29
Melk (lt/koe)	3.512	2.797	2.999	2.897
Hongarije				
Tarwe (t/ha)	5,27	3,07	3,65	3,35
Voergranen (t/ha)	5,71	3,05	3,63	3,33
Oliezaden (t/ha)	2,04	1,71	2,04	1,87
Suiker (t/ha)	44,18	22,19	26,38	24,21
Melk (lt/koe)	4.192	4.040	4.332	4.184

Tabel B.4 *Productie in de Visegradlanden in 2000 volgens de drie scenario's (x 1.000 ton)*

	EU-scenario	Lage-groeiscenario	*1989"-scenario
Polen			
Tarwe	9.866	9.054	8.462
Voergranen	18.068	16.581	18.496
Oliezaden	713	655	1.597
Suiker	18.662	17.126	14.374
Melk	13.187	12.737	15.926
Rund/kalfsvlees	546	509	720
Schapevlees	34	32	38
Tsjechië			
Tarwe	4.006	3.676	4.090
Voergranen	3.597	3.301	3.703
Oliezaden	448	411	313
Suiker	5.096	4.676	4.497
Melk	3.694	3.567	4.893
Rund/kalfsvlees	239	223	273
Schapevlees	0	0	0
Slowakije			
Tarwe	1.818	1.668	2.266
Voergranen	1.930	1.772	1.984
Oliezaden	160	147	147
Suiker	1.341	1.230	1.877
Melk	1.302	1.257	1.995
Rund/kalfsvlees	106	99	108
Schapevlees	3	3	6
Hongarije			
Tarwe	3.625	3.327	6.540
Voergranen	6.346	5.824	8.876
Oliezaden	1.019	935	970
Suiker	2.638	2.421	5.301
Melk	2.153	2.079	2.779
Rund/kalfsvlees	242	226	278
Schapevlees	45	42	44

Tabel B.5 *Het verbruik van agrarische producten per hoofd in 1993 en een projectie van het hoofdelijk en het totale verbruik in 2000 in de Visegrad-landen*

	Consumptie in kg/hoofd		Totale consumptie (x 1.000 ton)
	1993	2000	2000
Polen			
Vlees, totaal	63,9	70,9	2.855
W.v. rundvlees	12,6	14,0	563
Melk (in liters)	208	230,8	9.292
Boter	4,9	5,4	219
Kaas	.	.	.
Suiker (wit)	38	42,2	1.698
Tarwe, voor menselijke cons.	.	.	5.652
Tarwe, voor veevoer	.	.	2.858
Voergraan	.	.	11.430
Oliezaden	.	.	760
Tsjechië			
Vlees, totaal	84,6	93,9	981
W.v. rundvlees	19,7	21,9	228
Melk (in liters)	76	84,3	881
Boter	5,3	5,9	61
Kaas	6,1	6,8	71
Suiker (wit)	39	43,3	452
Tarwe, voor menselijke cons.	.	.	1.283
Tarwe, voor veevoer	.	.	2.246
Voergraan	.	.	2.082
Oliezaden	.	.	370
Slowakije			
Vlees, totaal	64,7	71,8	386
W.v. rundvlees	14,4	16,0	86
Melk (in liters)	88,4	98,1	527
Boter	4,1	4,6	24
Kaas	5,3	5,9	32
Suiker (wit)	.	.	.
Tarwe, voor menselijke cons.	.	.	558
Tarwe, voor veevoer	.	.	1.096
Voergraan	.	.	1.016
Oliezaden	.	.	185

Tabel B.5 (vervolg)

	Consumptie in kg/hoofd		Totale consumptie (x 1.000 ton)
	1993	2000	2000
Hongarije a)			
Vlees totaal	76,2	84,6	853
W.v. rundvlees	7,4	8,2	83
Melk (in liters/hoofd)	159,7	177,2	1.788
Boter	1,7	1,9	19
Kaas	.	.	.
Suiker (wit)	39,7	44,1	444
Tarwe voor menselijke cons.			1.516
Tarwe, voor veevoer			227
Voergraan			7.225
Oliezaden			880

a) 1992 in plaats van 1993.

Tabel B.6 Projecties van de produktie, consumptie en netto-export in de Visegradlanden in 2000 volgens de drie scenario's (x 1.000 ton)

	Produktie			Consumptie	Netto-export totaal			Netto-export naar niet-EU		
	1989	laag	EU		1989	laag	EU	1989	laag	EU
Polen										
Tarwe	8.462	9.054	9.866	8.510	-48	544	1.356	0	163	407
Voergranen	18.496	16.581	18.068	11.430	7.066	5.151	6.638	2.120	1.545	1.991
Oliezaden	1.597	655	713	760	837	-105	-47	251	0	0
Suiker (wit)	1.437	1.713	1.866	1.698	-261	15	168	0	4	50
Melk (x 1.000)	15.926	12.737	13.187	16.121	-195	-3.384	-2.934	0	0	0
Rund/kalfsvlees	720	509	546	563	157	-54	-17	47	0	0
Schapevlees	38	32	34							
Tsjechië										
Tarwe	4.090	3.676	4.006	3.529	561	147	477	337	88	286
Voergranen	3.703	3.301	3.597	2.082	1.621	1.219	1.515	973	731	909
Oliezaden	313	411	448	370	-57	41	78	0	25	47
Suiker (wit)	450	468	510	452	-2	16	58	0	9	35
Melk (x 1.000)	4.893	3.567	3.694	4.602	291	-1.035	-908	175	0	0
Rund/kalfsvlees	273	223	239	228	45	-5	11	27	0	7
Schapevlees										

34
Tabel B.6 (vervolg)

	Productie			Consumptie			Netto-export totaal			Netto-export naar niet-EU		
	1989	laag	EU	1989	laag	EU	1989	laag	EU	1989	laag	EU
Slowakije												
Tarwe	2.266	1.668	1.818	1.654	612	14	164	367	8	98		
Voergranen	1.984	1.772	1.930	1.016	968	756	914	581	454	548		
Oliezaden	147	147	160	185	-38	-38	-25	0	0	0		
Suiker (wit)	188	123	134	210	-22	-87	-76	0	0	0		
Melk (x 1.000)	1.995	1.257	1.302	2.375	-380	-1.118	-1.073	0	0	0		
Rund/kalfsvlees	108	99	106	86	22	13	20	13	8	12		
Schapevlees	6	3	3									
Hongarije												
Tarwe	6.540	3.327	3.625	1.743	4.797	1.584	1.882	2.159	713	847		
Voergraan	8.876	5.824	6.346	7.225	1.651	-1.401	-879	743	0	0		
Oliezaden	970	935	1.019	880	90	55	139	41	25	63		
Suiker (wit)	531	242	264	444	86	-202	-180	39	0	0		
Melk (x 1.000)	2.779	2.079	2.153	2.485	294	-406	-332	132	0	0		
Rund/kalfsvlees	278	226	242	83	195	143	159	88	64	72		
Schapevlees	44	42	45									

Tabel B.7 Steun aan de EU-landbouw, per instrument, in ECU a) per ton

	Toeslag	Exportsteun	Interventiesteun
Tarwe	54	5	-
Voergraan	54	5	-
Oliezaden	218	-	-
Suiker	-	450	51
Melk	-	183	27
Rund- en kalfsvlees	-	1.711	284
Schapevlees (premie per ooi)	36	-	-

a) De toeslagen, die gewoonlijk in "groene" ECU worden uitgedrukt, zijn hier naar gewone ECU omgerekend.

Bron: eigen berekeningen (zie paragraaf 5.1) en CEG, 1994c.

Tabel B.8A Kosten van toetreding van de Visegradlanden voor geselecteerde produkten bij de 3 onderscheiden scenario's in 2000
(in mln. ECU)

	Totaal			Binnenlandse steun			Exportsteun		
	1989	laag	EU	1989	laag	EU	1989	laag	EU
Polen									
Tarwe	460	493	538	460	492	536	0	1	2
Voergranen	1.015	908	991	1.005	901	981	11	8	10
Oliezaden	348	143	155	348	143	155	0	0	0
Suiker	73	89	117	73	87	95	0	2	23
Melk	436	348	361	436	348	361	0	0	0
Rund-/kalfsvlees	285	145	155	205	145	155	81	0	0
Schapen	28	23	23	28	23	23	0	0	0
Subtotaal	2.645	2.149	2.341	2.554	2.138	2.306	91	11	35
Tsjechië									
Tarwe	224	200	219	222	200	218	2	0	1
Voergranen	206	183	200	201	179	195	5	4	5
Oliezaden	68	90	98	68	90	98	0	0	0
Suiker	23	28	41	23	24	26	0	4	16
Melk	166	98	101	134	98	101	32	0	0
Rund-/kalfsvlees	124	63	79	78	63	68	46	0	11
Schapen	6	5	5	6	5	5	0	0	0
Subtotaal	816	666	743	731	658	710	85	8	33

Tabel B.8A (vervolg)

	Totaal			Binnenlandse steun			Exportsteun		
	1989	laag	EU	1989	laag	EU	1989	laag	EU
Slowakije									
Tarwe	125	91	99	123	91	99	2	0	0
Voergranen	111	99	108	108	96	105	3	2	3
Oliezaden	32	32	35	32	32	35	0	0	0
Suiker	10	6	7	10	6	7	0	0	0
Melk	55	34	36	55	34	36	0	0	0
Rund-/kalfsvlees	53	41	51	31	28	30	23	13	21
Schapevlees	10	8	8	10	8	8	0	0	0
Subtotaal	395	312	343	368	296	319	27	16	24
Hongarije									
Tarwe	366	184	201	355	181	197	11	4	4
Voergraan	486	316	345	482	316	345	4	0	0
Oliezaden	211	204	222	211	204	222	0	0	0
Suiker	44	12	13	27	12	13	17	0	0
Melk	100	57	59	76	57	59	24	0	0
Rund-/kalfsvlees	229	174	191	79	64	69	150	110	122
Schapevlees	39	32	32	39	32	32	0	0	0
Subtotaal	1.476	980	1.063	1.270	866	936	206	114	127
Totaal bovenstaande producten	5.333	4.106	4.490	4.923	3.958	4.272	410	148	218

Tabel B.88 Kosten van toetreding van de Visegradlanden bij de 3 onderscheiden scenario's in 2000 (in mln. ECU)

	Tarwe	Voergraan	Oliezaden	Suiker	Melk	Rundvlees	Schapevlees	Subtotaal a)	Totaal b)
1989-scenario									
Polen	460	1.015	348	73	436	285	28	2.645	3.779
Tsjechië	224	206	68	23	166	124	6	816	1.166
Slowakije	125	111	32	10	55	53	10	395	565
Hongarije	366	486	211	44	100	229	39	1.476	2.108
Totaal	1.174	1.818	660	150	756	692	83	5.333	7.618
Lage-groeienscenario									
Polen	493	908	143	89	348	145	23	2.149	3.070
Tsjechië	200	183	90	28	98	63	5	666	952
Slowakije	91	99	32	6	34	41	8	312	445
Hongarije	184	316	204	12	57	174	32	980	1.399
Totaal	968	1.506	468	135	537	424	67	4.106	5.866
EU-scenario									
Polen	538	991	155	117	361	155	23	2.341	3.344
Tsjechië	219	200	98	41	101	79	5	743	1.061
Slowakije	99	108	35	7	36	51	8	343	490
Hongarije	201	345	222	13	59	191	32	1.063	1.519
Totaal	1.057	1.643	510	179	556	476	67	4.490	6.414

a) Subtotaal heeft betrekking op de 7 hier onderscheiden produkten; b) Totaal verwijst naar de totale kosten die zijn berekend door het subtotaal met 10/7 te vermenigvuldigen.